

Semnan University

Journal of Applied Arts

Journal homepage: <http://aaj.semnan.ac.ir>

ISSN: 2821-0670

The Physical Evolution of Nushabad From the First Settlement to the Contemporary City

Vahid Heidary ¹ (Corresponding Author), Hamed Daraei Bafi ²

¹ Instructor, Historical Buildings Restoration Department, Faculty of Art, Architecture and Urban Planning, Semnan University, Semnan, Iran.

² Master's Degree Graduate, Department of Restoration and Rehabilitation of Historical Buildings and Fabrics, School of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

(Received: 05.06.2022, Revised: 13.10.2022, Accepted: 04.01.2023)

<https://doi.org/10.22075/aaj.2023.27389.1154>

Abstract:

The city of Nushabad is located at longitude 51 degrees and 26 minutes and latitude 34 degrees and 5 minutes, and its altitude is 897 meters above sea level. This city is connected to the city of Kashan from the south by an 8-kilometer asphalt road and to the city of Aran and Bidgol from the east by a 3-kilometer asphalt road. Also, Nushabad is part of the Aran and Bidgol county in Isfahan province in terms of country divisions. In terms of geographical location, Nushabad is a settlement on the edge of the desert and its very close to the desert. The modern city of Nushabad is a historical settlement that goes back to the pre-Islamic and Sasanian eras. The most important historical monument left from the pre-Islamic era of Nushabad is the underground city known as Oui. Nushabad's history during the Islamic period is mentioned in few historical sources, but the remaining architectural evidence such as the historic castle, religious buildings such as the minaret of the old Jame Mosque from the Seljuk period and the plaster altar of the Ali Mosque from the Ilkhanid period, as well as numerous religious and public buildings from the Safavid period, indicate its importance during this period. Nushabad also grew and expanded during the Qajar and Pahlavi periods, and numerous neighborhoods, architectural monuments, and valuable houses were formed in it. It should be noted that until 2001, Nushabad was considered a neighborhood of Aran and Bidgol counties; from this year, it was recognized and separated as an independent city by the Cabinet of Ministers. In recent decades, especially after Nushabad became an urban area in the early 1980s, the development of Nushabad has continued with the construction of new neighborhoods and street construction, which indicates the gradual and sustainable development of Nushabad throughout history. However, some destruction has also occurred in the old context, and this makes it necessary to understand the historical city and document the architectural works. In the following article, the authors seek to answer these questions: 1- Where is the historical core of the formation of Nushabad? 2- What is the physical development of this city? The aim of the present study is to identify the historical development of Nushabad, and the research method is based on simultaneous documentary and field studies. In the documentary studies section, historical and research texts are examined and their accuracy is compared with the available physical evidence. In the field studies section, important and influential historical monuments within the current Nushabad area are identified and dated, and their location on the current city map is used as a basis for identifying the development zone. The use of aerial images, especially older images, is one of the foundations of spatial analysis, especially in the contemporary era. Since no specialized research has been conducted on the urban development of Nushabad so far, and given the historical importance of this city and its architectural monuments, it is important to understand the physical structure of Nushabad. This understanding can be the basis for future studies on sustainable urban development and tourism growth in Nushabad and prevent the destruction of monuments and evidence of its past.

Keywords: Nushabad, Physical Evolution, Historical District, Historical Core.

1-Email: vahidary@semnan.ac.ir

2-Email: hameddaraei@gmail.com

How to cite: Heidary, V and Daraei Bafi, H. (2024). The Physical Evolution of Nushabad From the First Settlement to the Contemporary City, Journal of Applied Arts, 4(3), 39-52.

Doi: 10.22075/aaj.2023.27389.1154

سیر تحول کالبدی نوش آباد از سکونتگاه نخستین تا شهر امروزی

وحید حیدری (نویسنده مسئول)^۱

حامد دارایی بافی^۲

^۱ مربی، گروه مرمت بناهای تاریخی، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.
^۲ دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد، گروه مرمت و احیاء بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۷/۲۱، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴)

<https://doi.org/10.22075/aaj.2023.27389.1154>

مقاله علمی-ترویجی

چکیده

شهر امروزی نوش‌آباد سکونتگاهی تاریخی است که دیرینگی آن به دوران پیش از اسلام و عصر ساسانی می‌رسد. مهم‌ترین اثر بازمانده از دوران قبل از اسلام نوش‌آباد شهر زیرزمینی معروف به اوئی است. تاریخ نوش‌آباد در دوران اسلامی در منابع تاریخی معدودی ذکر شده، لیکن شواهد معماری برجای مانده همچون قلعه تاریخی، ابنیه مذهبی چون مناره مساجد جامع عتیق از دوره سلجوقی و محراب گچ‌بری مسجد علی از دوران ایلخانی و همچنین ابنیه متعدد از دوران صفوی نشان از اهمیت آن تا دوران صفوی دارد. نوش‌آباد همچنین در دوران قاجار و پهلوی رشد و گسترش یافته و محلات متعدد و به تبع آن مراکز محله، آثار معماری عمومی و خانه‌های ارزشمندی در آن شکل گرفته‌است. در دهه‌های اخیر، خصوصاً پس از شهر شدن نوش‌آباد در ابتدای دهه هشتاد، روند توسعه نوش‌آباد با ساخت محلات جدید و خیابان‌کشی ادامه یافته‌است و این نشان از توسعه تدریجی و پایدار نوش‌آباد در طول تاریخ دارد. با این حال بعضاً تخریب‌هایی نیز در بافت قدیم صورت گرفته‌است و همین موضوع ضرورت شناخت شهر تاریخی و مستندسازی آثار معماری را ضرورت می‌بخشد. در نوشتار پیش‌رو نویسندگان به دنبال پاسخ این پرسش‌ها می‌باشند: ۱- هسته تاریخی شکل‌گیری نوش‌آباد کجاست؟ ۲- سیر توسعه کالبدی این شهر چگونه می‌باشد؟ همچنین با این فرضیه که نوش‌آباد از زمان شکل‌گیری تا امروز توسعه پایداری را سپری کرده، هدف از این تحقیق نمایش بصری سیر توسعه کالبدی شهر در ارتباط با آثار تاریخی و محلات مسکونی در دوره‌های مختلف است. پژوهش به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام گرفته‌است بدین شکل که با استفاده از تطبیق منابع تاریخی و پژوهش‌های علمی با مطالعات میدانی، تصاویر هوایی و نقشه‌های شهری وضع موجود، سیر توسعه کالبدی نوش‌آباد از هسته اولیه تا شهر امروزی شناسایی شده و به شکل بصری ارائه گردیده‌است.

واژه‌های کلیدی: نوش‌آباد، توسعه کالبدی، محلات تاریخی، هسته تاریخی.

1-Email: vahidary@semnan.ac.ir

2-Email: hameddaraei@gmail.com

شیوه ارجاع به این مقاله: حیدری، وحید و دارایی بافی، حامد. (۱۴۰۳). سیر تحول کالبدی نوش‌آباد از سکونتگاه

نخستین تا شهر امروزی، نشریه هنرهای کاربردی، ۴(۳)، ۵۲-۳۹. Doi: 10.22075/aaj.2023.27389.1154

شهر نوش‌آباد در طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه و عرض ۳۴ درجه و ۵ دقیقه واقع شده است و ارتفاع آن از سطح آب‌های آزاد ۸۹۷ متر است. از سمت جنوب با یک جاده آسفالت به طول ۸ کیلومتر با شهر کاشان و از سمت مشرق با جاده آسفالت به طول ۳ کیلومتر با شهر آران و بیدگل ارتباط دارد. همچنین نوش‌آباد از نظر تقسیمات کشوری از توابع شهرستان آران و بیدگل در استان اصفهان می‌باشد (ایوان‌نقش جهان، ۱۳۹۱: ۵) (تصویر ۱). به لحاظ موقعیت جغرافیایی نوش‌آباد سکونتگاهی در حاشیه کویر محسوب می‌شود که فاصله آن تا شنزار بسیار کوتاه است. کلانتر ضرابی در ۱۲۸۸ هـ ق ضمن توصیف موقعیت نوش‌آباد آورده است: «خلاصه، تقریباً از یک فرسخی و دو فرسخی کاشان که نقطه شمال است و حوالی قریه نوش‌آباد به سمت مشرق همه‌جا متصل به بندریگ است، که پشته و دره و ماهورهای بزرگ به یکدیگر بسته است، الی خراسان و افغانستان» (کلانترضرابی، ۱۳۴۱). به لحاظ پیشینه تاریخی، قدمت نوش‌آباد تا دوران ساسانی تخمین زده شده و در منابع مکتوب آمده است. ضمن آن که دستکند زیرزمینی معروف به اوئی این ادعا را تصدیق می‌کند. به نحوی که تاریخ شروع ایجاد و استفاده از اوئی‌ها را در نوش‌آباد به دوران ساسانی و اوایل اسلام نسبت می‌دهند که تا دوران قاجار مورد استفاده مستمر بوده‌اند (صالحی، عبدالحسینی و ارمغانی، ۱۳۹۵). به رغم قلت منابع مکتوب تاریخی، آثار بازمانده معماری همچون مناره مسجدجامع عتیق و همچنین گچ‌بری‌های مسجدهای سابقه آن در دوره سلجوقی و ایلخانی را اثبات می‌کند. آثار معماری عمومی و مذهبی از دوران صفوی و قاجار در نوش‌آباد متعدد هستند مانند آب‌انبارها و امامزاده‌ها؛ همچنین فرم محلات تاریخی و سبک ابنیه مسکونی حاکی از اصولی حاکم بر طرح معماری و شهرسازی نوش‌آباد دارد که به شکل منسجم تا دوران معاصر ادامه داشته است. گرچه قدیمی‌ترین منابع تاریخی مرتبط یعنی کتاب الاعلاق النفیسه اثر ابن رسته، متعلق به سال ۲۹۰ هـ ق، از

نوش‌آباد به‌عنوان یکی از منزلگاه‌های بین‌ری و اصفهان یاد نموده است لیکن این سکونتگاه عمدتاً با عنوان قصبه یا بخش شناخته می‌شده و در دهه هشتاد خورشیدی به‌عنوان شهر رسمیت می‌یابد. در واقع تا سال ۱۳۸۰ هـ ش نوش‌آباد محله‌ای از محلات شهر آران و بیدگل محسوب می‌شده و در تاریخ ۱۳۸۰/۵/۷ هـ ش با مصوبه هیئت وزیران به‌عنوان یک شهر مستقل شناخته شده و مجزا می‌گردد.

پژوهش پیش‌رو با هدف بازشناسایی سیر تحول تاریخی نوش‌آباد انجام شده و در پی پاسخ به این سوالات است:

۱. هسته نخستین شکل‌گیری نوش‌آباد کجاست و چه مناطق دیگری را می‌توان به‌عنوان مراکز اولیه گستره کنونی شناسایی کرد؟

۲. سیر توسعه کالبدی شهر به چه شکل بوده و نسبت آثار تاریخی برجای مانده با گستره کنونی شهر به چه شکل می‌باشد؟

همچنین شیوه تحقیق پیش‌رو مبتنی بر مطالعات اسنادی و میدانی به شکل توأمان است. در بخش مطالعات اسنادی متون تاریخی و پژوهشی بررسی شده و صحت آن با شواهد کالبدی موجود تطبیق می‌یابد. در بخش مطالعات میدانی آثار تاریخی شاخص و تأثیرگذار در گستره نوش‌آباد کنونی شناسایی و تاریخ‌گذاری شده و موقعیت آن‌ها در نقشه کنونی شهر مبنای تشخیص پهنه توسعه قرار می‌گیرد. استفاده از تصاویر هوایی خاصه تصاویر قدیمی‌تر یکی از پایه‌های گستره‌سنجی خصوصاً در دوران معاصر است. از آن‌جا که تاکنون پژوهشی تخصصی درباره سیر توسعه شهری نوش‌آباد انجام نگرفته و با توجه به اهمیت این شهر به لحاظ تاریخی و آثار معماری موجود، شناخت کالبدی نوش‌آباد واجد اهمیت است و این شناخت می‌تواند در آینده مبنایی برای مطالعات توسعه‌ی پایدار شهری و رشد گردشگری در نوش‌آباد قرار گیرد و از تخریب آثار و شواهد مربوط به گذشته آن جلوگیری به عمل آید.

پیشینه پژوهش

به نسبت قدمت تاریخی و آثار معماری برجای مانده،

منابع مکتوب تاریخی و پژوهش‌های علمی درباره نوش‌آباد به نسبت محدودند و یا کمتر شناخته شده‌اند. از میان منابع تاریخی مورد بررسی می‌توان به مواردی چون کتاب «علائق النفیسه ابن رسته» از اواخر قرن سوم هجری (۱۳۶۵)؛ کتاب «تاریخ قم» تألیف حسن ابن محمد قمی به سال ۳۷۸ هـ.ق (۱۳۶۱) و همچنین کتاب‌های «تاریخ کاشان» تألیف عبدالرحیم کلانترضایی (۱۳۷۸)، «سفرنامه سیف الدوله» (۱۳۶۴) و «سفرنامه صفالسلطنه نائینی» (۱۳۶۶)، که هر سه مربوط به دوران قاجار هستند، اشاره کرد. منابع مذکور عمدتاً به تاریخ کهن و جغرافیای نوش‌آباد پرداخته‌اند. منابع پژوهشی پیرامون گذشته نوش‌آباد در دو دسته کلی قابل بررسی‌اند. گروه نخست منابع با رویکرد باستان‌شناسی است که بیشتر دستکند اوئی را مورد بررسی قرار داده‌اند، از جمله: ساروخانی در «گزارش کاوش در اوئی، گزارش فصل اول حفاری» (۱۳۸۳)؛ صالحی، عبدالحسینی و ارمغانی در «بررسی معماری زیرزمینی شهر اوئی» (۱۳۹۵)؛ اسماعیلی طاهری در «بررسی ویژگی‌های شهر زیرزمینی اوئی در کاشان از لحاظ اصول و اهداف پدافند غیرعامل» (۱۳۸۸)؛ اشرفی در «پژوهشی در گونه‌شناسی معماری دستکند» (۱۳۹۰)؛ بیرانوند در «بررسی و ارزیابی میراث کهن شهرسازی ایران با تاکید بر ضرورت بازشناسی سکونتگاه‌های زیرزمینی ایران» (۱۳۹۲). گروه دوم از پژوهش‌ها فرهنگ، تاریخچه و آثار تاریخی نوش‌آباد را مورد بررسی قرار داده‌اند مانند احمدیان در «گزارش مردم‌شناسی نوش‌آباد» (۱۳۵۳)؛ مشهدی نوش‌آبادی در کتاب «نوش‌آباد در آیین تاریخی» (۱۳۷۸) و نراقی در کتاب «آثار تاریخی شهرستان‌های کاشان و نطنز» (۱۳۴۸). جدا از موارد مذکور می‌توان به آثار انتشار نیافته پیرامون نوش‌آباد اشاره کرده مانند «ضوابط اجرایی طرح هادی نوش‌آباد» (۱۳۸۵) تهیه شده توسط سازمان خدمات طراحی شهرداری‌های استان اصفهان و «طرح جامع نوش‌آباد» (۱۳۹۱) تهیه شده توسط مهندسین مشاور ایوان‌نقش‌جهان اشاره کرد. آنچه پژوهش پیش‌رو را نسبت به موارد مذکور متفاوت می‌سازد تمرکز آن بر سیر تحول کالبدی شهر

نوش‌آباد از زمان شکل‌گیری تا دوران معاصر و نسبت این توسعه کالبدی با آثار معماری موجود است. موضوعی که در پژوهش‌های پیشین به شکل متمرکز و تخصصی به چشم نمی‌خورد.

روش پژوهش

روش پژوهش پیش‌رو مبتنی بر شیوه اسنادی و روش توصیفی-تحلیلی است. نویسندگان با استفاده از تطبیق منابع مکتوب تاریخی و متاخر با اسناد تصویری و برداشت‌های میدانی تلاش کرده‌اند سیر توسعه کالبدی نوش‌آباد را بازشناسی کرده و آن را به شکل بصری و در قالب نقشه ارائه نمایند.

مبانی نظری

وجه تسمیه و جغرافیای تاریخی نوش‌آباد

پیرامون وجه تسمیه نوش‌آباد تعابیر متعددی وجود دارد که بعضی مرتبط با ساختار لغوی آن و برخی دیگر جنبه تاریخی دارند. از جمله در کتاب «تاریخ قم» که به سال ۳۷۸ هـ.ق برمی‌گردد این چنین آمده است: «انوشاباد، این دیه را از بهر آن بدین نام کردند که یکی از اکاسره^۱ بدان ناحیت بگذشت به چشمه‌ای که آنجاست فرود آمد و آن چشمه و موضع را خوش یافت بفرمود تا به آن‌جا دیهی بنا نهادند و انوشاباد نام کردند» (قمی، ۱۳۶۱: ۷۷). در تصحیح دیگری از کتاب مذکور همین متن با مختصری تغییر تکرار شده‌است لیکن در پانویست این توضیح اضافه گردیده: «این روستا امروزه به نام «نوش‌آباد» معروف است، و جزء توابع کاشان به شمار می‌رود...» (قمی، ۱۳۸۵: ۲۲۲). منبع دیگری که نامی از نوش‌آباد در آن ذکر شده کتاب «مراه القاسان» یا همان «تاریخ کاشان» عبدالرحیم کلانترضایی است که در اواخر دوران قاجار و به سفارش حاکم وقت کاشان جلال‌الدین میرزا احتشام‌الملک نوشته شده‌است. در بخشی از کتاب و در توصیف رودخانه سوک‌چم چنین آمده‌است: «مع القصه رودخانه پنجم که از کل رودخانه‌های کاشان بزرگ‌تر است رودخانه سوک‌چم است و آن چنان است

۱۳۵۳). محمد مشهدی‌نوش آبادی که تحقیقات مدونی پیرامون نوش‌آباد انجام داده در این باره می‌آورد: «وجه تسمیه نوش‌آباد را باید از نام اصلی و قدیم آن یعنی انوشاباد جستجو کرد. در متون قرن سوم، چهارم و ششم هجری از این شهر به‌عنوان انوشاباد یاد شده است. اگر بخواهیم نام نوش‌آباد را به معنای لغوی آن در نظر بگیریم، آن‌چنان که در لغت‌نامه دهخدا درج شده‌است، انوشا به معنای دین‌گبران و زرتشتیان است و انوشه به معنای خوشی و خرمی است (مشهدی‌نوش‌آبادی، ۱۳۷۸) و در جای دیگر با ذکر روایت مذکور در کتاب تاریخ قم می‌آورد: «این وجه تسمیه با سابقه تاریخی نوش‌آباد و اینکه در صدر اسلام نیز یکی از منزلگاه‌های راه ری و اصفهان بوده، سازگار است.... در هر صورت انوشاباد در قرون اخیر به سبب سنگینی تلفظ به نوش‌آباد تغییر نام یافته‌است» (مشهدی-نوش‌آبادی، ۱۳۷۸).

تصویر ۱- موقعیت جغرافیایی نوش‌آباد در تقسیمات سیاسی استان اصفهان. منبع: (سازمان نقشه‌برداری کشور)

پیرامون حوزه جغرافیای تاریخی و تقسیمات ولایات از آنچه در منابع مکتوب متقدم قابل برداشت است یک مورد فصل دوم از باب دوم کتاب تاریخ قم و در ذکر خراج این شهر است که از نوش‌آباد با عنوان «انوشاباد» یاد شده و آن را جزء طسوج (آبادی‌های

که از سر گردنگاه نراق و کوه‌های برابر مشهد غالی‌شوران، چه قراء اردهار قم و چه قراء کاشان از قاهر و در بجوقا الی نسلج و نیاسر و اسحق‌آباد و مرق و سه ده و برزک هنگام بارندگی ابر بهار از همه کوه‌ها کل رودخانه‌ها بآن وارد می‌شوند و سر بجلگه و همواری کاشان گذارده به چندین شعبه منشعب می‌گردد و بقدر سه چهار فرسخ دشت هامون را پیموده از وسط نوش‌آباد و آران گذشته به بندریگ و دریای نمک منتهی می‌شود و در قدیم الایام سیلی از آن رودخانه سراشیب گشته که از کوه‌های ده فرسخی شهر بقدر ده هزار سنگ‌هایی که هر یک به بزرگی پیل و بزرگ‌تر و کوچک‌تر آورده و در همواری زیر پای قریه راوند و طاهرآباد منتشر گردانیده و الآن مشهور است به سنگستان راوند.» (کلانترضرابی، ۱۳۷۸: ۶۶). از دیگر منابع سفرنامه سیف‌الدوله معروف به سفرنامه مکه است که در دوره قاجار به طبع رسیده‌است و در آن مختصراً اشاره‌ای به نوش‌آباد شده‌است: «نوش‌آباد قصبه‌ای است از بخش آران شهرستان کاشان که در ۴ کیلومتری باختر آران و در یک کیلومتری خاور راه‌آهن واقع است (سیف‌الدوله، ۱۳۶۴: ۴۲۱). کتاب دیگر «سفرنامه صفاالسلطنه نائینی» است که با نام گزارش کویر به طبع رسیده‌است: «خلاصه ظهر شنبه مکاری آمده از کاشان بیرون شدیم در یک فرسخی شهر، نوش‌آباد از یمین و طاهرآباد از یسار جاده نمودار شد. آب‌انباری هم آقا زین‌العابدین تاجر کاشانی اینجا ساخته‌است که سقا و غلیان فروش نشسته. اینجاها اراضی مثل اراضی مهباد و مغار کم بوته و خار است...» (مشتاقی‌نائینی، ۱۳۶۶: ۸۸).

همچنین در تحقیقی با محتوای مردم‌شناسی که در سال ۱۳۵۳ پیرامون نوش‌آباد انجام گرفته می‌خوانیم: «این محل زمانی بارگاه انوشیروان بوده و زنجیری داشته که یک سرش به آسمان وصل بوده‌است و اگر گناهکاری دست به این زنجیر می‌گرفت و به بی‌گناهی خود قسم می‌خورد به آسمان می‌رفت» (احمدیان،

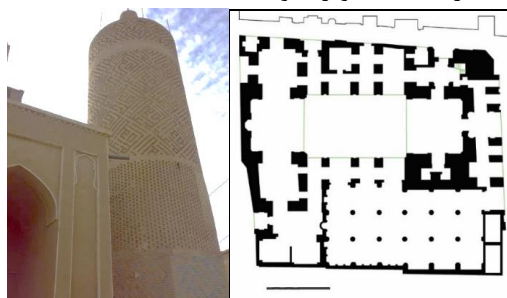
ناحیه قاسان برشمرده است (قمی، ۱۳۶۱: ۱۱۴ و ۱۳۸). همچنین در کتاب الاعلاق النفیسه ابن رسته، که تاریخ نگارش آن به حوالی ۳۱۰-۲۹۰ هـ ق برمی گردد، از نوش آباد با عناوین «نوشاباذ» و «نوشاباذ» یاد شده و نویسندگان آن را یکی از منازل راه اصفهان به ری معرفی کرده است (ابن رسته، ۱۳۶۵: ۲۲۳-۲۲۴). در کتاب آثار تاریخی کاشان و نطنز پیرامون شکل گیری هسته سکونتگاهی نوش آباد روایت عبور شاه ساسانی از نوش آباد، که بدان اشاره شد، تکرار شده است و چنین برداشت شده: «این خاطره تاریخی را نسل های متوالی مردم آنجا سینه به سینه بازگو کرده اند و جایگاه فرود آمدن و اقامتگاه شاهنشاه ساسانی، در نزدیکی چشمه قدیمی قریه، به نام تختگاه انوشیروان معروف بوده و اکنون هم آنجا را تختگاه و چهارراه تخت می گویند» (نراقی، ۱۳۴۸). پیرامون تاریخچه نوش آباد در قرون نخستین اسلامی کمتر به ذکری مکتوب برمی خوریم تا قرون میانه هجری به ویژه دوران سلجوقی و ایلخانی که اخباری مبنی بر لشکرکشی و قتل و غارت در ناحیه نوش آباد، که در آن روزگار از رستاق کاشان بوده، وجود دارد که انعکاس آن را می توان در یکی از ابیات قصیده ابوالرضا راوندی عالم دینی و شاعر قرن ششم هـ ق یافت: (وعلی انوشاباد دارت دوره خروالهدت ها علی الاذقان) که اشاره به حمله ملک سلجوق بن محمد بن ملک شاه به سال ۵۳۲ هـ ق می کند که طی آن سختی ها و مصیبت های فراوانی بر اهل نوش آباد وارد شد و مردم در اوج ناتوانی به خاک افتادند (مشهدی نوش آبادی، ۱۳۷۸). با وجود این جنایات و سختی ها آثاری نیز از آبادانی در قرون میانه هجری دیده می شود که بارزترین آن ها مسجد جامع و مناره معروف آن از دوران سلجوقی است که آجرکاری های فاخری دارد. اثر قابل توجه دیگر محراب گچبری مسجد علی است که به دوره ایلخانی متعلق است. توجه صفویان به شهر کاشان را علاوه بر تاریخ مکتوب می توان در آبادانی این شهر ملاحظه کرد که نوش آباد نیز از این توجه بی نصیب نمانده و آثار معماری همچون مسجد حاج حسین، حسینیه توی ده و امامزاده محمد در زمره

آن ها هستند. با این وجود پایان عصر صفوی برای نوش آباد گران تمام می شود و در هجوم افغان ها به منطقه کاشان، نوش آباد و چند روستای دیگر به دست الله یارخان افغان مورد تجاوز و قتل و غارت قرار می گیرد (مشهدی نوش آبادی، ۱۳۷۸). نوش آباد در دوران قاجار توسعه کالبدی زیادی می یابد و محلات مسکونی و ابنیه عمومی متعددی که امروزه در آن دیده می شود عمدتاً بازمانده از آن دوران هستند. با این وجود شهر همچنان دستخوش بلایا و مصیبت های متعدد است از جمله ضایعه خشکسالی و قحطی در سال های ۱۲۸۸ هـ ق و ۱۳۳۵ هـ ق و فتنه نایب حسین کاشی (معدوم ۱۲۹۸ هـ ش) اشاره کرد که نوش آباد را نیز تحت تاثیر قرار می دهد (مشهدی نوش آبادی، ۱۳۷۸). تاریخ نوش آباد در دوران پهلوی مانند بسیاری شهرهای ایران با روند مدرنیزاسیون توأم است که آثار آن را می توان در معماری و خیابان کشی ها مشاهده کرد که در سیر تحول کالبدی به آن ها پرداخته می شود.

سیر تحول کالبدی نوش آباد

هسته اولیه شکل گیری و دوران پیش از اسلام
همان طور که پیش تر گفته شد در بسیاری منابع قدمت نوش آباد به دوره ساسانی نسبت داده می شود و مطابق پژوهش های مذکور محل آن را می توان در دو نقطه شهر جستجو کرد. یکی مکان موسوم به تختگاه که در حال حاضر نیز موجود می باشد و البته مسلماً هسته نوش آباد فعلی نیست و احتمال می رود هسته نوش آباد ساسانی در این نقطه بوده و در قرون اولیه اسلامی متروک و جابه جا گشته است و دیگری دستکندهای موسوم به اوئی است که بیش تر به نظر می آید پناهگاه هایی اضطراری بوده اند که در این دوره جهت حفاظت از هجوم متجاوزان احداث شده اند و در دوران های بعدی نیز مورد استفاده قرار گرفته اند. اوئی ها به دلیل مهارت و تجربه مردم منطقه در ساخت قنات، پناهگاه مقاومتی در زمان حملات یایان بوده است؛ ضمن آنکه به نظر می رسد به دلیل روان بودن

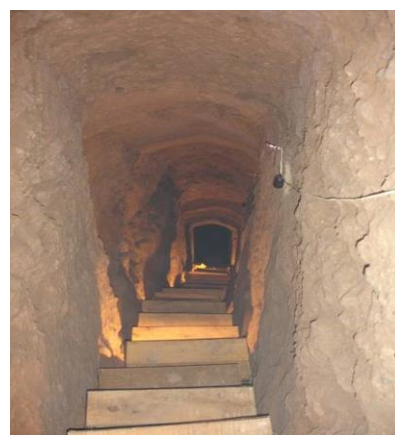
سیر تحول کالبدی نوش‌آباد به شمار آورد، زمانی که مهم‌ترین عنصر شهری دوران اسلامی یعنی مسجد پدید می‌آید. مسجد عتیق (جامع) نوش‌آباد پس از مسجد جامع کاشان و قلعه جلالی‌ها قدیمی‌ترین اثر تاریخی دوران اسلامی منطقه کاشان است. مسجد جامع در محله بالاده قرار گرفته‌است و در مجاورت آن عناصر شهری دیگری چون آب‌انبار و زیارتگاه قرار گرفته‌است. مهم‌ترین بخش‌های تاریخی مسجد ایوان‌های شمالی و جنوبی، شبستان، جلوخان و درهای بنا هستند و از این میان مناره شاخص‌تر است که چندین کتیبه آجری دارد. نخستین کتیبه به وسیله آجرچینی با خط نسخ قائم‌الزاویه به شکل مورب دورتادور بنا را تا رأس آن پوشانده است. در این کتیبه عبارت: «العلم عندالله» تکرار شده‌است. کتیبه دیگری به شکل برجسته و با خط کوفی است که در متن آن سه نام قابل تشخیص است: ۱- کتیبه‌ای با نام محمد (ص) و علی (ع). ۲- کتیبه‌ای با نام عمر و عثمان. ۳- کتیبه‌ای با نام ابوبکر (مشهدی‌نوش‌آبادی، ۱۳۷۸). لازم به ذکر است بسیاری از دیگر فضاها و عناصر مسجد متعلق به دوران بعد از سلجوقی تا معاصر است (تصاویر ۴ و ۵).

تصاویر ۴ و ۵- پلان و نمایی از مسجد جامع نوش‌آباد و مناره آن. منبع: (ترسیم نقشه بر اساس پلان موجود در آرشیو اداره میراث فرهنگی شهرستان کاشان). منبع تصویر: (نگارندگان)

قلاع تاریخی منطقه کاشان نقش مهمی در شکل‌گیری سکونتگاه‌های بعدی این منطقه داشته‌اند و برخی پژوهشگران نوش‌آباد نخستین را یکی از این قلاع پراکنده می‌دانند که حفاظت از راه‌های منطقه را به‌عهده داشته و قدمت آن را تا دوران ساسانی تخمین می‌زنند (ساروخانی، ۱۳۸۷: ۲۸). با این وجود تنها قلعه بازمانده در پهنه شهر کنونی قلعه سی‌زن

آب قنات از زیر بافت مسکونی و نیاز به انبارکردن مواد غذایی و تسلط اقلیم گرم و خشک ساخته شده‌اند (عالمی، ۱۴۰۰: ۱۸۰-۱۷۹). در گزارش مردم‌شناسی سال ۱۳۵۳ خورشیدی پیرامون اوئی‌ها آمده‌است: اهالی معتقدند که در زیر دهکده نوش‌آباد چاه‌ها و دهلیزهایی هست که هر کدام به چند معبر تقسیم می‌شود و چندین کیلومتر ادامه دارد (احمدیان، ۱۳۵۳) (تصاویر ۲ و ۳).

تصویر ۲- نمایی از فضای یکی از اوئی‌های نوش‌آباد. منبع: (نگارندگان)

تصویر ۳- پلان و برش یکی از مجموعه دستکندهای نوش‌آباد (اوئی‌ها) که در آن موقعیت کانال‌های هوا و دسترسی‌های مربوط مشخص شده‌است. منبع: (ساروخانی، ۱۳۸۳)

صدر اسلام تا قرون میانه هجری

از سیر تحول کالبدی و آثار سکونتگاهی نوش‌آباد در قرون نخستین بعد از ورود اسلام و تا پیش از سلجوقیان بجز اوئی‌ها اثر معماری تاکنون شناسایی نشده‌است. دوران سلجوقی را می‌توان نقطه عطفی در

(سی‌زان) است که در شرق نوش‌آباد کنونی واقع شده و منابع تحقیقی آن را سلجوقی قدمت‌گذاری کرده‌اند: «این قلعه که به شکل مربع است، دارای ۹ برج بوده و بیش از یک هکتار وسعت داشته است. ۲ برج سردر ورودی، که در ضلع غربی و رو به نوش‌آباد قرار دارد، از دیگر برج‌ها کوچک‌ترند. قسمت‌های داخلی قلعه تماماً تخریب و قلعه مسطح شده‌است. متأسفانه این قلعه خصوصاً سردر زیبای آن رو به ویرانی گذاشته و اکنون از ۲ برج سردر آن اثر چندانی بر جای نمانده است. قلعه خشتی نوش‌آباد دژ نظامی بوده که در اعصار بعدی کاربری مسکونی پیدا کرده‌است. دوره‌های سلجوقی و تیموری به‌عنوان تاریخ بنای آن حدس زده می‌شود، اما آنچه مسلم است، این است که این قلعه در زمان صفوی آباد بوده‌است. این نکته از سکه‌هایی که در این قلعه کشف شده، مشخص می‌شود. این بنا در زمان قاجار و اوایل پهلوی مسکونی بوده‌است (مشهدی‌نوش‌آبادی، ۱۳۷۸). همان‌طور که پیش‌تر گفته شد ملک سلجوق ابن محمد در سال ۵۳۲ هـ ق اطراف کاشان و از جمله نوش‌آباد را مورد تاخت و تاز قرار می‌دهد و محتمل است تاریخ احداث قلعه بعد از تاریخ مذکور باشد. با وجود این که اوئی‌ها نیز در آن تاریخ مورد استفاده بوده‌اند نقش تدافعی قلعه غیر قابل اغماض است (تصاویر ۶ و ۷).

تصاویر ۶ و ۷- راست: تصویر هوایی قلعه سیزان در نقشه سال ۱۳۴۲. منبع: (سازمان نقشه برداری کشور) چپ: نمایی از یکی از برج‌های قلعه سیزان. منبع: (نگارندگان)

دوره ایلخانی و صفوی

ساختار سلجوقی نوش‌آباد تا حمله ویرانگر مغول ادامه می‌یابد. در طی قرن هفتم و همزمان با هجوم مغولان به ایران، منطقه کاشان و به تبع آن نوش‌آباد نیز مورد تاخت و تاز و ویرانی بیگانگان قرار می‌گیرد. اما بعدها با اسلام آوردن ایلخانان و تلاش جانشینان آن‌ها در پی

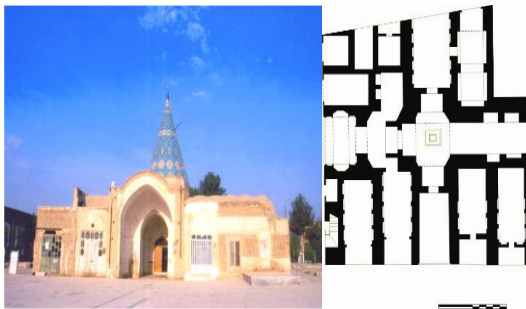
آبادی ویرانی‌های حاصل از گذشته، شهر دوباره جان می‌گیرد و بناهای جدید در آن برپا می‌گردد. در نوش‌آباد نیز آثار قابل ملاحظه‌ای از این دوره به چشم می‌خورد. یکی از آن‌ها آثار محراب گچ‌بری زیبای مسجد علی (ع) و احتمالاً ایوان شمالی مسجد جامع نوش‌آباد است، زیرا ایوان‌های دوره مغول نسبت به دوره پیشین از ارتفاع زیادی برخوردار است و این ویژگی در این ایوان به چشم می‌خورد. مسجد حضرت علی (ع)، که در محله توی‌ده و در کنار درخت کهنسالی واقع شده، مشتمل است بر شبستان، ایوان، رواق، محراب و مأذنه. شبستان این مسجد چند پله از کف کوچه پایین‌تر است و بر بالای درگاه آن محراب گچ‌بری با نقوش و خطوط دوره ایلخانی به چشم می‌خورد. از قرار معلوم بر اثر تغییرات زیادی که در این مسجد پیدا شد، محراب آن که به طور مسلم بر دیوار سمت قبله قرار داشته اکنون بر دیوار مخالف جانب قبله واقع شده‌است. ضلع جنوبی این شبستان از الحاقات دوره قاجاریه (۱۳۰۲) است که با ستون‌های مربع شکل به ابعاد ۱/۵ متر و سقف کوتاه از دیگر قسمت‌ها متمایز می‌شود (تصاویر ۸ و ۹).

تصاویر ۸ و ۹- پلان مسجدعلی و تصویری از محراب ایلخانی آن. منبع: (نگارندگان)

دوران صفوی را بایستی دوران تجدید حیات منطقه کاشان و به تبع آن شهر نوش‌آباد دانست. اهمیت مذهبی شهر و مطرح شدن آن به‌عنوان یکی از پایگاه‌های شیعی تأثیر بسزایی در شکل‌گیری فضاهای مذهبی منطقه داشت، به‌گونه‌ای که آثار متعدد تاریخی- مذهبی در نوش‌آباد از این دوره گواه اهمیت و آبادانی آن است. مسجد حاج سید حسین (۱۰۴۲ هـ) حسینییه توی‌ده (۱۱۲۳ هـ)، بقعه امامزاده محمد (۱۰۰۳ هـ ق)، سه درب مسجد جامع (۱۱۳۲ هـ و ۱۰۰۷ هـ ق)، کتیبه مسجد علی (ع) (۱۰۰۳ هـ ق)،

محمد (ص) و علی (ع) است. این کاشی‌کاری در سال ۱۳۱۴ هـ.ش به همت سید قاسم خادمی به کلی مرمت شده‌است. کاشی‌کار آن استاد عباس حسن آبادی است که زیارت شاهزاده هادی بیدگل را نیز کاشی کرده‌است (مشهدی‌نوش‌آبادی، ۱۳۷۸) (تصاویر ۱۴ و ۱۵).

تصاویر ۱۴ و ۱۵- پلان و نمایی از امامزاده محمد نوش‌آباد. منبع: (ترسیم نقشه بر اساس پلان موجود در آرشیو اداره میراث فرهنگی کاشان) منبع تصویر: (نگارندگان)

دوران بعد از صفویه تا قاجار

کلانترضربی در تاریخ کاشان شرح مفصلی بر حوادث پس از مرگ نادر و مقابله حسینعلی‌خان افشار (حاکم کاشان) دارد که توانست با کمک رعایای روستاهای اطراف شهر و از جمله نوش‌آباد مهاجمان را دفع نماید (سادات‌بیدگلی و ساروخانی، ۱۳۸۷: ۳۲-۳۱). دوران قاجار در منطقه کاشان با سختی‌ها و مصیبت‌های فراوانی همچون قحطی سال‌های ۱۲۸۸ و ۱۳۳۵ هجری قمری و نیز سیلاب‌های ویرانگر سال‌های ۱۲۸۴ و ۱۳۳۹ هـ.ق و نیز غائله نایب‌حسن و پسران همراه بوده‌است. در این سال‌ها مردم شهر کاشان و به‌خصوص شهر نوش‌آباد متحمل سختی‌های بی‌شمار گشتند که بر اثر همین امر بسیاری از کودکان و سال‌خوردگان و نیز زنان بی‌پناه جان باختند (مشهدی‌نوش‌آبادی، ۱۳۷۸). به‌رغم سختی‌های مذکور، به لحاظ ساختار شهرسازی دوران قدیم، دوره قاجار اهمیت فراوان دارد. در این دوره استخوان‌بندی اصلی شهر از طریق ارتباط بین بناهای اصلی ایجاد می‌شود و ساختار محلات انسجام و پیوستگی کنونی خود را به دست می‌آورد. بسیاری از بناهای عمومی جدید همچون آب‌انبارها، حسینیه‌ها و مساجد محله‌ای

منبر چوبی کنده‌کاری حسینی‌ه شیخ‌آباد (۱۱۲۳ هـ.ق)، که اکنون اثری از آن نیست، و ده‌ها کتیبه تاریخی دیگر، همگی از آثار این دوره است. یکی از دلایل توجه به نوش‌آباد در عصری که از شیعه‌به‌عنوان مذهب رسمی جانب‌داری شدید می‌شود، وجود تعداد زیادی از مقابر سادات و نوادگان ائمه معصوم (ع) در این شهر است (تصاویر ۱۰ و ۱۱).

تصاویر ۱۰ و ۱۱- پلان و تصویری از مسجد حاج حسین. منبع: (ترسیم نقشه بر اساس پلان موجود در آرشیو اداره میراث فرهنگی کاشان) منبع تصویر: (نگارندگان)

از دیگر آثار بازمانده از دوران صفوی می‌توان به آب‌انبار میدان حسینی‌ه توی‌ده اشاره کرد. این بنا زیباترین و مستحکم‌ترین آب‌انبار موجود در نوش‌آباد است که بنای آن احتمالاً با بنای حسینیه همزمان است. قرار گرفتن بنا در داخل میدان و همسایگی آن با حسینیه، مسجد، زورخانه، حمام، بازار و مکتب‌خانه، که در گذشته دایر بوده‌است، این بنا را در موقعیت ممتازی قرار می‌داده‌است (تصاویر ۱۲ و ۱۳).

تصاویر ۱۲ و ۱۳- پلان و نمایی از آب‌انبار مرکزی نوش‌آباد. منبع: (ترسیم نقشه بر اساس پلان موجود در آرشیو اداره میراث فرهنگی کاشان) منبع تصویر: (نگارندگان)

از دیگر آثار به جا مانده از دوره صفوی در نوش‌آباد، بقعه امامزاده محمد بن زید یکی از نوادگان امام حسن مجتبی (ع) می‌باشد، که دارای گنبد مخروطی شکل فیروزه‌ای با کاشی‌های معرق مزین به اسماء الله،

در این دوره ساخته می‌شود و میدانگاه‌های شهری محل اصلی ارتباط و پیوستگی بین محلات قرار می‌گیرد. گذرهای شاخص و ساباط‌ها در این دوره قوام یافته و به معنای واقعی شهر تاریخی انسجام می‌یابد. توسعه تاریخی نوش آباد از هسته نخستین تا دوران قاجاریه بر نقشه وضع موجود در تصویر (۱۶) قابل مشاهده است.

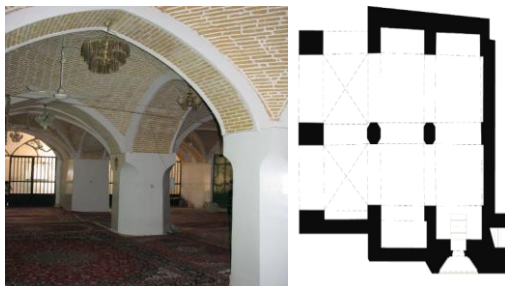
تصویر ۱۶- سیر توسعه تاریخی نوش آباد تا دوران قاجار (آثار شاخص با رنگ قرمز مشخص شده‌اند). منبع: نگارندگان بر پایه نقشه سازمان نقشه برداری

محلات تاریخی نوش آباد شامل هفت محله است که به ترتیب کثرت جمعیت عبارتند از: توی‌ده، بالاده، شیخ آباد، جویباره، درب‌ریگ (دروازه‌ریگ) و محلات ورقاده و ولی دایه که تابع محلات بالاده و توی‌ده‌اند. معمولاً مقابل حسینیه‌های نوش آباد میدانی قرار دارد که اطراف آن بازار محسوب می‌شود و مغازه‌های مختلف و مسجد حول محور آن قرار دارند. در واقع حسینیه‌ها تنها مراکزی هستند که بیش‌ترین افراد هر محل (خاصه در ماه محرم) در آن‌ها تجمع می‌کنند. محله توی‌ده در مرکز و شمال نوش آباد قرار دارد. محله بالاده در قسمت جنوب و جنوب شرقی، محله درب‌ریگ در شمال شرقی، محله جویباره در شمال غربی و غرب و محله شیخ آباد در غرب و جنوب غربی نوش آباد قرار دارد (تصویر ۱۷).

تصویر ۱۷- حدود و گستره محلات تاریخی نوش آباد در سطح شهر امروزی. منبع: نگارندگان بر پایه نقشه سازمان نقشه برداری

علاوه بر این، از دوران قاجار بناهای عمومی متعددی در نوش آباد باقی مانده است از جمله: مسجد موسی بن جعفر (ع) که تاریخ احداث آن سال ۱۳۳۹ هـ.ق است. زیارتگاه شاهزاده رقیه خاتون و شاهزاده ابراهیم در محله شیخ آباد و زیارتگاه شاهزادگان سید فاضل و سید ابوالقاسم که به سال ۱۳۳۵ هـ.ق بنا شده است. همچنین زیارتگاه شاهزاده اسحاق، زیارتگاه شاهزاده حسن و سلیمان از دیگر بناهای مذهبی مربوط به دوران قاجار هستند. آبنبارهای متعدد از دیگر بناهای ساخته شده در دوران قاجار هستند از جمله آبنبار مسجد جامع، آبنبار ورقاده (چاله سی) و آبنبار درب‌ریگ که مرکزیتی را در محلات ایجاد کرده‌اند (تصاویر ۱۸ الی ۲۶).

تصاویر ۱۸ و ۱۹- پلان و نمای داخلی از مسجد موسی ابن جعفر. منبع: نگارندگان

تصویر ۲۰- نمایی از ایوان امامزاده فاضل و ابوالقاسم نوش آباد. منبع: نگارندگان

تصاویر ۲۱ و ۲۲- پلان و نمایی از امامزاده شاهزاده اسحاق. منبع: ترسیم نقشه بر اساس پلان موجود در آرشیو اداره میراث فرهنگی کاشان) منبع تصویر: نگارندگان

تصاویر ۲۹ و ۳۰- راست: پلان کلی میدان وقفه. منبع: (نگارندگان) چپ: موقعیت میدان وقفه در تصویر هوایی سال ۱۳۴۲. منبع: (سازمان نقشه برداری کل کشور)

تصاویر ۳۱ و ۳۲- راست: نمایی از ایوان خانه حاجی مریم. چپ: نمای داخلی عمارت شترخانه. منبع: (نگارندگان)

دوران معاصر (پهلوی - جمهوری اسلامی)

توسعه کالبدی نوش‌آباد در دوران معاصر را می‌توان بر اساس تصاویر هوایی آن در سال‌های ۱۳۴۳ و ۱۳۶۲ و ۱۳۸۴ و ۱۴۰۰ تفسیر کرد. در تصویر هوایی سال ۱۳۴۳ محدوده توسعه کالبدی تقریباً با بافت تاریخی کنونی منطبق است (تصویر ۳۳). راستای عمومی بافت رو به جنوب غرب (قبله) بوده و بناهایی چون قلعه سیزان (جنوب شرق) و امامزاده محمد (غرب) هر دو در خارج از محدوده توسعه کالبدی بوده‌اند. همچنین بخش وسیعی از محدوده بافت را در ضلع غربی و جنوب غربی زمین‌های کشاورزی تشکیل می‌دهند. کوره قنات نیز در همین سوی است. در ضلع شمالی و شرقی بافت که بیشتر در معرض طوفان‌های شنی قرار دارد خانه‌ها بعضاً در سوی مربوط به شکل منحنی ساخته شده‌اند. مسیل نیز در همین ضلع است و در راستای شمالی جنوبی از حاشیه شرقی عبور می‌نماید. در تصویر هوایی سال ۱۳۶۲ شهر به سوی شرق توسعه یافته و اطراف قلعه را کاملاً در بر گرفته است.

تصاویر ۲۳ و ۲۴- راست: نمایی از آب انبار چاله‌سی نوش‌آباد. چپ: نمایی از سر در آب انبار مسجد جامع. منبع: (نگارندگان)

تصاویر ۲۵ و ۲۶- راست: نمایی از آب انبار توی‌ده (مرکزی). چپ: نمایی از آب انبار درب ریگ. منبع: (نگارندگان)

میدانگاه‌ها مهم‌ترین مراکز محله در نوش‌آباد هستند. مجموعه میدان وقفه (میدان سیدجمال‌الدین اسدآبادی) یکی از این مراکز است که در واقع مرکز محله درب ریگ-واقع در قسمت شمال شرقی شهر نوش‌آباد- می‌باشد. این میدان طراحی شده و دارای نظم هندسی است. در بخش شمالی میدان، خانه تاریخی حاج ذبیح‌الله (حاجی مریم) و در بخش شرقی آن بنای شترخانه قرار گرفته‌است (تصاویر ۲۷ الی ۳۲).

تصاویر ۲۷ و ۲۸- بالا: نمایی از ضلع شمالی میدان وقفه. پایین: نمایی از ضلع شرقی میدان وقفه. منبع: (نگارندگان)

در ضلع جنوب غربی نیز پارک جدیدی احداث شده که امامزاده و گورستان تاریخی را در بر گرفته است. همچنین توسعه وسیعی نیز در ضلع شمال غرب صورت گرفته است. کمربندی کنونی شهر در این فاصله زمانی شکل گرفته که البته هنوز آسفالت نشده است. دیگر اتفاق مهم این دوره حذف زمین‌های کشاورزی داخل بافت است (تصویر ۳۴). توسعه سال ۱۳۸۴ در سطح ابنیه داخل بافت نسبتاً جزئی است و عمده تغییرات واحدهای مسکونی خارج از محدوده کمربندی است. شاید به علت سیل گیر بودن دو حاشیه شرقی و غربی و بعضاً ایجاد سیل گیر عملاً رشد شهر در این دو راستا متوقف می‌گردد و در شمال و جنوب متمرکز می‌شود. الگوی توسعه کالبدی ابنیه در این دوره برخلاف الگوی ارگانیک پیشین میل به یکسان‌سازی و تشکیل بلوک‌های مستطیل شکل موازی دارد. توسعه زمین‌های کشاورزی در خارج شهر، خصوصاً در ضلع شمال شرقی، در این دوره چشمگیر است. دیگر اتفاق مهم در این دوره شکل‌گیری واحدهای صنعتی در ضلع جنوبی است که عمدتاً در حاشیه جاده دسترسی به کاشان قرار گرفته‌اند (تصویر ۳۵). بیش‌ترین توسعه کالبدی و معاصر نوش‌آباد پس از شهر شدن آن در سال ۱۳۸۰ و دهه هشتاد و نود رخ می‌دهد. بر اساس تطبیق تصویر هوایی سال ۱۴۰۳ (تصویر ۳۶) با تصویر هوایی ۱۳۸۴ (تصویر ۳۵) ابتدا خیابان ناتمام امام خمینی به شکل عریض‌ترین خیابان درون شهری تکمیل می‌شود و عملاً بافت تاریخی به دو بخش شرقی و غربی منفک شده و انسجام تاریخی آن از بین می‌رود همچنین کمربندی‌های اطراف شهر تکمیل می‌گردد. در این دوره توسعه شهر به سوی شمال چشمگیر است و شهرک جدید اندیشه با الگوی شهرسازی جدید و بلوک‌بندی‌های هندسی کل ضلع شمالی را در بر می‌گیرد. توسعه در جنوب شهر به نسبت کمتر بوده و ترکیبی از واحدهای عمدتاً صنعتی و کارگاهی و همچنین مسکونی است. در سوی شرق و

غرب همچنان توسعه کالبدی متوقف است و زمین‌های آن به کاربری کشاورزی اختصاص دارد.

تصویر ۳۳- تصویر هوایی نوش‌آباد در سال ۱۳۴۳. منبع: (سازمان نقشه برداری کشور)

تصویر ۳۴- تصویر هوایی نوش‌آباد در سال ۱۳۶۲. منبع: (سازمان نقشه برداری کشور).

تصویر ۳۵- تصویر هوایی نوش‌آباد در سال ۱۳۸۴. منبع: (سازمان نقشه برداری کشور)

تصویر ۳۶- تصویر هوایی نوش‌آباد در سال ۱۴۰۳. منبع: (URL: 1)

نتیجه‌گیری

نوش‌آباد سکونتگاهی تاریخی است که سابقه تاریخی آن را می‌توان در محدود اشاره‌های موجود در منابع مکتوب و بیشتر از آن در آثار تاریخی بازمانده جستجو کرد. هسته تاریخی و قدیمی‌ترین سوابق از سکونتگاه دائمی در نوش‌آباد به دوران ساسانی نسبت داده می‌شود و قدیمی‌ترین آثار تاریخی شناخته شده از دوران بعد از اسلام نوش‌آباد به عصر سلجوقی تعلق دارند. بافت تاریخی نوش‌آباد به‌رغم وسعت کم دارای تعداد کثیری آثار از دوران سلجوقی، ایلخانی، صفوی، قاجار و اوایل پهلوی است که نشان از تداوم حیات شهری در نوش‌آباد از گذشته تاکنون است که

بازشناسی آن‌ها به شکل تک‌اثر یا در غالب شهر و محلات تاریخی واجد اهمیت فراوان است. اهمیت این موضوع زمانی شاخص‌تر می‌شود که سیر توسعه و تغییر شهر مطابق تصاویر هوایی دهه‌های اخیر بررسی تطبیقی می‌گردد. مطالعه اسناد تصویری حاکی از تخریب بخش‌هایی از بافت تاریخی با احداث گذرهای درون شهری است؛ ضمن آن‌که تخریب تک آثار باقی‌مانده، خصوصاً خانه‌ها، و جایگزینی آن‌ها با آپارتمان و موارد مشابه معضل دیگری است که آینده بافت تاریخی نوش‌آباد را تهدید می‌کند و شایسته است پیش از آن‌که دیر شود قوانین حفاظتی مختص این بافت ارزشمند تاریخی وضع گردد.

پی‌نوشت

۱. اکاسره: ساسانیان.

منابع

- ابن رسته، احمد بن عمر (۱۳۶۵)، *الاعلاقی النفیسه*، ترجمه و تعلیق: حسین قره چانلو، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ایوان نقش جهان، مهندسان مشاور (۱۳۹۱)، *طرح جامع شهر نوش آباد (چکیده گزارش)*، اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان، مدیریت معماری و شهرسازی، اصفهان: گزارش انتشار نیافته.
- احمدیان، محمدعلی (۱۳۵۳)، *گزارش مردم شناسی نوش آباد*، وزارت فرهنگ و هنر، مرکز مردم شناسی ایران، تهران: گزارش انتشار نیافته.
- اسماعیلی طاهری، حسن (۱۳۸۸)، بررسی ویژگی های شهر زیرزمینی اوئی در کاشان از لحاظ اصول و اهداف پدافند غیرعامل، *مجموعه مقالات همایش علمی-پژوهشی پدافند غیرعامل*، تهران: دانشگاه امیرکبیر.
- اشرفی، مهناز (۱۳۹۰)، پژوهشی در گونه شناسی معماری دستکند، *نامه معماری و شهرسازی*، شماره ۷، ۴۷-۲۵.
- بیرانوند، مسلم (۱۳۹۲)، بررسی و ارزیابی میراث کهن شهرسازی ایران، با تاکید بر ضرورت بازشناسی سکونتگاه های زیرزمینی ایران، *پژوهش و برنامه ریزی شهری*، ۴ (۱۲): ۶۳-۷۸.
- سادات بیدگلی، سید محمود؛ ساروخانی، زهرا (۱۳۸۷)، بررسی علل تاریخی-اقلیمی ایجاد اوئی ها در منطقه کاشان، *گنجینه/سناد*، شماره ۷۱، ۳۶-۲۵.
- ساروخانی، زهرا (۱۳۸۳)، گزارش کاوش در اوئی، شهر نوش آباد، *گزارش فصل اول حفاری*، پژوهشکده سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور، تهران: گزارش انتشار نیافته.
- سازمان نقشه برداری کشور، *آرشیو عکس های هوایی و نقشه ها*.
- شهرداری نوش آباد (۱۳۸۵)، *ضوابط و مقررات اجرایی طرح هادی نوش آباد*، مشاور: سازمان خدمات طراحی شهرداری های استان اصفهان، اصفهان: گزارش انتشار نیافته.
- صالحی، مانا؛ عبدالحسینی، جواد؛ ارمغانی، ارسطو (۱۳۹۵)، بررسی معماری زیرزمینی شهر اویی (نوش آباد)، *مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی رویکردهای معماری و شهرسازی پیش رو*، کرمانشاه: دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.
- عالمی، بابک (۱۴۰۰)، مطالعه تطبیقی لانه موربانه و مجموعه زیرزمینی نوش آباد، *مطالعات معماری ایران*، ۱۰ (۲۰): ۱۹۴-۱۷۷.
- قاجار، سلطان محمد میرزا (۱۳۶۴)، *سفرنامه سیف الدوله*، به تصحیح و تعلیق علی اکبر خداپرست، تهران: نشر نی.
- قمی، حسن ابن محمد بن حسن (۱۳۶۱)، *تاریخ قم*، ترجمه حسن بن علی بن حسن بن عبدالملک قمی، به تصحیح سید جلال الدین تهرانی، تهران: انتشارات توس.
- قمی، حسن ابن محمد (۱۳۸۵)، *تاریخ قم مرعشی*، به ترجمه و تصحیح محمدرضا انصاری، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی.
- کلانتر ضرابی، عبدالرحیم بن محمد ابراهیم (۱۳۷۸)، *تاریخ کاشان*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مشهدی نوش آبادی، محمد (۱۳۷۸)، *نوش آباد در آینه تاریخ*، آثار تاریخی و فرهنگ، کاشان: انتشارات مرسل.
- مشهدی نوش آبادی، محمد (۱۳۸۶)، *نوش آباد دیار کهن*، کاشان: انتشارات دعوت.
- مشتاقی نایینی، علی ابن محمد (۱۳۶۶)، *گزارش کویر، سفرنامه صفاء السلطنه نایینی*، به اهتمام محمد گلبن، تهران: انتشارات اطلاعات.
- نراقی، حسن (۱۳۴۸)، *آثار تاریخی شهرستان های کاشان و نطنز*، تهران: انتشارات انجمن آثار ملی.